

LA CASA IBÈRICA A LA CATALUNYA LITORAL: ELS ELEMENTS I LA DISTRIBUCIÓ

M. Carme Belarte i Josep Barberà

Introducció

Aquest article s'ocupa de la casa entre finals del segle VI i inicis del segle II aC a la zona costanera de Catalunya, que va des de l'Empordà fins a la boca de l'Ebre. Si bé es podrien distingir diverses àrees dins aquest territori, en farem un estudi conjunt, car des del punt de vista constructiu hi ha uns trets comuns uniformes al llarg de tota la franja litoral, que ja eren presents durant el Bronze Final i la Primera Edat del Ferro a les zones sud i occidental de Catalunya.¹ D'altra banda, malgrat l'extensió de l'àrea d'estudi, són pocs els assentaments que ens proporcionen informació, sobretot a causa de l'escassetat d'excavacions en extensió. Per aquesta raó, hem seleccionat un seguit de jaciments que situem al mapa de la figura 1 i que són els que han aportat més dades.

Tècniques i material constructiu

Preparació del solar

Abans de la construcció dels habitatges es realitzaven una sèrie de treballs senzills destinats a obtenir una superfície plana. El procés podia limitar-se a regularitzar o retallar la roca natural per construir-hi directament al damunt (Puig Castellet, Alorda Park). Si el terreny era molt inclinat, es retallava una part dels murs (el del fons i part dels laterals) a la roca verge, retall que assolía més de 2 metres de profunditat a la Peña del Moro o a Sant Julià de Ramis. En altres jaciments (Puig Castellet, Puig de Sant Andreu, Mas Boscà), la part retallada només arribava a mig metre o poc més. Si els desnivells eren molt forts, s'optava per un terraplenat sostingut per un mur de contenció (La Moleta del Remei, Alorda Park, Puig Castellet), que en alguns casos complementava el retallament de la roca.

Amb el retall d'una part dels murs a la roca s'aconsegua la pedra necessària per alçar els murs, com també un fona-

ment sòlid i continu per a la totalitat de la planta i un aïllament tèrmic eficient. Aquest mètode sembla que no s'utilitzava a la part més meridional de la zona que estudiem on, sovint, s'excavaven trinxeres de fonamentació fins a assolir la roca (Alorda Park, La Moleta del Remei). Les rases de fonamentació estan igualment documentades al Puig Castellet de Lloret de Mar.

Murs

Sobre la roca retallada o a partir de la trinxera de fonamentació es bastien les parets amb blocs de pedra. El gruix dels murs oscil·la entre 0,4 i 0,7 m, tot i que poden ser més potents els de contenció de terraplens. Les parets podien ser homogènies o bé tenir entramats de troncs de fusta. En algun cas arribaven fins a una alçada de 1,5 o 2 metres (Alorda Park, Puig de Sant Andreu, Peña del Moro), si bé, en general, feien la funció de socolada sobre la qual s'aixecava un pany de tovots o de tàpia. En aquest darrer cas, els sòcols assolien una alçada entre 0,4 i 0,6 m. Quan la paret es construïa amb un retallament previ de la roca, en ocasions s'ocultaven les irregularitats d'aquest buidat mitjançant parets de folre.

Els blocs amb els quals s'alcen els murs (o la part baixa d'aquests murs) procedeixen del mateix terreny o bé del punt més proper on hi ha roca, i es col·loquen en brut o bé lleugerament cairejats, sovint en forma de lloses col·locades planes (Alorda Park, Castellet de Banyoles). En poblats propers a un curs d'aigua s'utilitzen els còdols (Turó de Can' Olivé). Per últim, en algun cas es fan servir carreus ben tallats (Puig de Sant Andreu). Els blocs de pedra es disposen en filades amb tendència a l'horitzontalitat, normalment segons la tècnica de la maçoneria o paredat, i es col·loquen sense ordre blocs de grandària i formes diverses. El paredat pot presentar un aspecte més regular formant el gruix del mur amb una doble filada de pedres de grandària mitjana, que poden estar en contacte (La Moleta del Remei) o bé amb l'espai d'entremig reblit amb pedres petites i terra (Montbarbat, Peña del Moro). En altres casos, l'ús de grans blocs permet

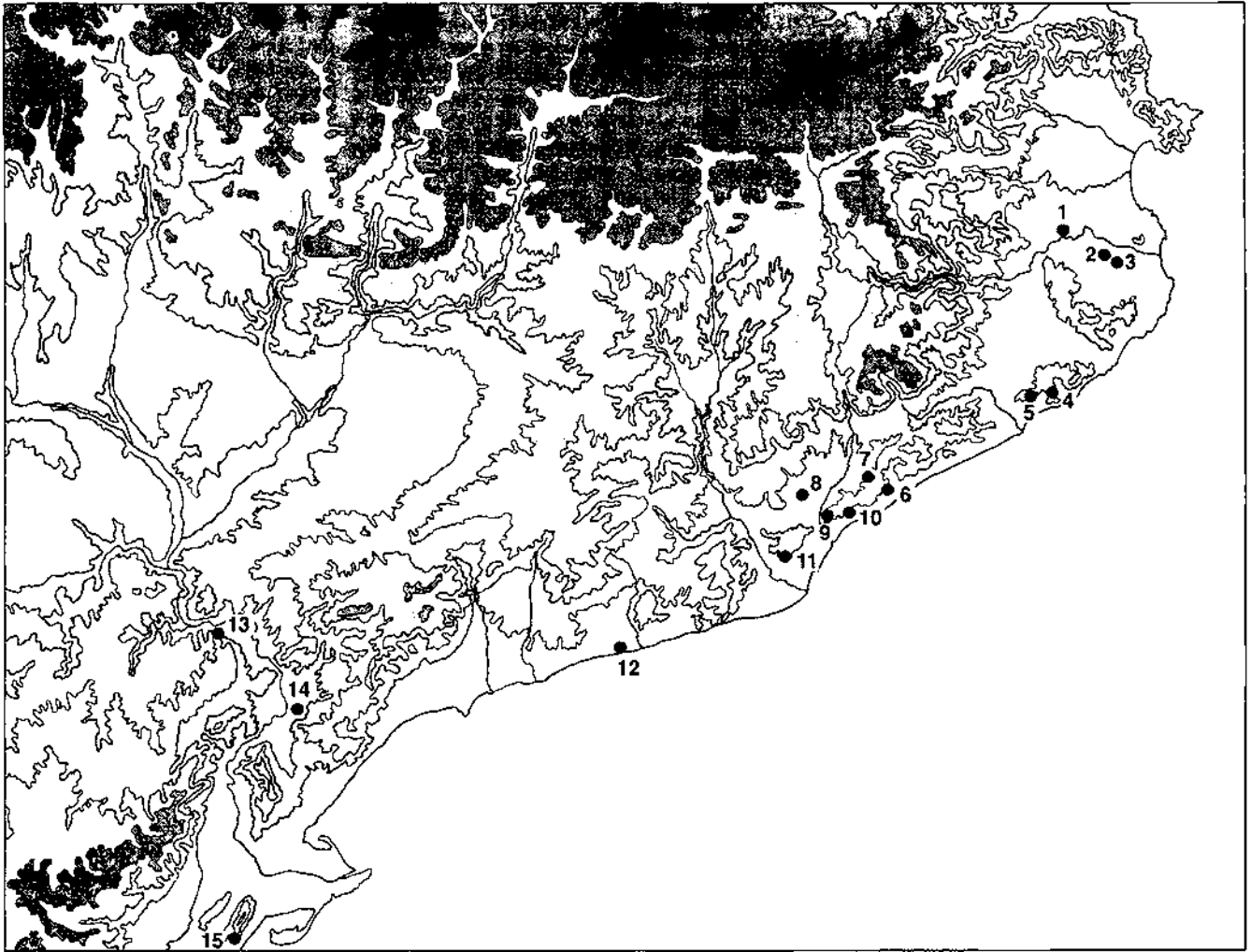

Fig. 1. Esquema topogràfic de Catalunya, amb la situació dels jaciments citats al text:

1. Sant Julià de Ramis (Gironès).	9. Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet, Barcelonès).
2. Illa d'en Reixac (Ullastret, Baix Empordà).	10. Turó de Mas Boschà (Badalona, Barcelonès).
3. Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà).	11. La Penya del Moro (Sant Just Desvern, Barcelonès).
4. Puig Castellet (Lloret de Mar, La Selva).	12. Alorda Park (Calafell, Baix Penedès).
5. Montbarbat (Lloret de Mar, La Selva).	13. Tossal del Moro de Pinyeres (Batea, Terra Alta).
6. Burriac (Cabrera de Mar, Maresme).	14. Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre).
7. Turó Gros de Céllecs (Orrius, Maresme).	15. La Moleta del Remei (Alcanar, Montsià).
8. Turó de Can Olivé (Cerdanyola, Vallès Occidental).	

de construir una paret o una part de paret formant el gruix amb una sola fila de blocs (Illa d'en Reixac, Puig Castellet, Castellet de Banyoles). En totes les variants, les pedres podien ser col·locades en sec (Sant Julià de Ramis) o bé lligades amb fang (Castellet de Banyoles, Alorda Park, Penya del Moro, Illa d'en Reixac).

En la major part d'assentaments, la part superior dels murs es feia amb terra, fent servir la tècnica de la tova o la de la tàpia, encara que sovint no és possible diferenciar-les a causa dels problemes de conservació que presenta aquest material. En els casos en què s'han recuperat toves senceres, es tracta de peces allargades, amb dimensions que varien fins i tot dins un mateix assentament, i que reflecteixen la utilització de diversos motlles en l'elaboració. Així, per exemple, al poblat d'Alorda Park es van fer servir toves de 40x25x10 cm, però també d'altres de 26x16 cm. Les toves es col·lo-

caven sobre els sòcols en el sentit de la llargada, segons mostren els fragments de parets de toves conservades *in situ* al Tossal del Moro de Pinyeres, al Castellet de Banyoles de Tivissa² o a l'Illa d'en Reixac.³ Els tovots es lligaven amb una capa de fang moll, barrejat amb calç a Alorda Park. Sobre una de les cares de les toves se solien practicar uns solcs amb els dits de la mà, per tal de facilitar-ne la unió. Un cop feta la paret, es cobria amb revestiment de fang o calç.

Pel que fa a la tècnica de la tàpia, se'n dedueix la utilització de la troballa, en alguns assentaments (La Moleta del Remei, Montbarbat, diversos recintes d'Alorda Park), d'enderrocs de terra argilosa amb presència de grava, que pot ser utilitzada com a desgreixant en la construcció amb tàpia. En el cas d'Alorda Park, es distingien les capes de calç que havien estat disposades per tal de facilitar la unió entre les diferents tapiades.

Cal assenyalar que, en tots els casos, les construccions es disposen compartint parets mitgeres, si bé cada casa pot ser diferent de les adjacents quant a nivell del sòl, existència o no de pisos superiors, etc. Aquest element sembla indicar l'existència de forts lligams entre els habitants de l'assentament i, tal vegada, d'obligacions materials d'uns habitants respecte dels seus veïns.

Portes

Quan es conserven tots els fonaments dels murs d'una construcció ibèrica, s'observa que sovint no hi ha cap solució de continuïtat, com si es tractés d'un clos sense porta. Això pot respondre a la necessitat de mantenir una cohesió de l'estructura, i també al fet que el sòl de l'interior de la construcció es vol mantenir a un nivell inferior al de l'exterior per tal d'assolir un major aïllament tèrmic i evitar l'entrada d'aigües pluvials.

De les llindes de les portes només en queden testimonis quan són de pedra, especialment a les zones on era fàcil aconseguir blocs allargats de la mateixa roca de base. En altres ocasions devien ser de fusta. Pel que fa al llindar, normalment té les mateixes característiques que hem descrit per a les llindes, però n'hi ha de composts per diversos blocs i amb folre de fang cuit (Penya del Moro), i al Puig Castellet estaven fets amb una filada de pedres de petites dimensions. Els brancals són generalment de blocs de pedra, pel que sembla triats entre els més regulars i més ben cairejats, com

a Puig Castellar, si bé en algun cas solien ser de fusta, com suggereix el fet que al poblat d'Alorda Park els angles de les parets no tinguin límits ben acabats.

Sovint trobem escales destinades a salvar el desnivell entre el carrer i l'interior de les cases, que sol quedar més baix. El seu ús és sistemàtic a la Moleta del Remei: són estructures fetes amb dos graons de pedra disposats sobre una preparació de terra batuda, el superior dels quals fa la funció de llindar, o bé amb graons de terra barrejada amb pedretes i coberts per lloses de pedra de bones dimensions. També en algunes habitacions del poblat de la Penya del Moro i de Puig Castellar es disposaren escales descendents d'accés a les cases, fetes amb lloses de pedra i, a la Penya del Moro, revestides amb una capa de fang.

Les portes, amb una llum que acostuma a oscil·lar entre 0,7 i 0,9 metres, si bé a Puig Castellet arriben fins a 2,40 m, se situen generalment en un angle de l'edificació. Probablement eren a un sol batent, que devia girar sobre unes pollegueres de les quals no en queda rastre, si bé és possible que s'hagués utilitzat un sistema de corretges que lligaven un eix de fusta, sistema vigent encara en cabanes d'horta o de vinya.

Cobertes

Sobre aquest element disposem de molt poca documentació, car no tenim cap coberta conservada *in situ*. Podem deduir els materials emprats a partir de les restes recuperades,

consistents en troncs de fusta carbonitzats i fragments de fang amb empremtes de vegetals. Segons això, la coberta devia reposar sobre un embigat de troncs de pi, alzina o roure, disposat recolzant sobre els murs longitudinals de les habitacions, sobre el qual es devia disposar un llit de canyes o joncs entrelligats, cobert per diverses capes de fang o calç, i, en algun cas, amb llosetes. No hi ha cap indicatiu de la utilització de teules o de plaques de fang cuit com a element impermeabilitzant; per tant, la coberta devia haver estat força gruixuda, com també ho indica l'amplada dels murs. Altres elements podien

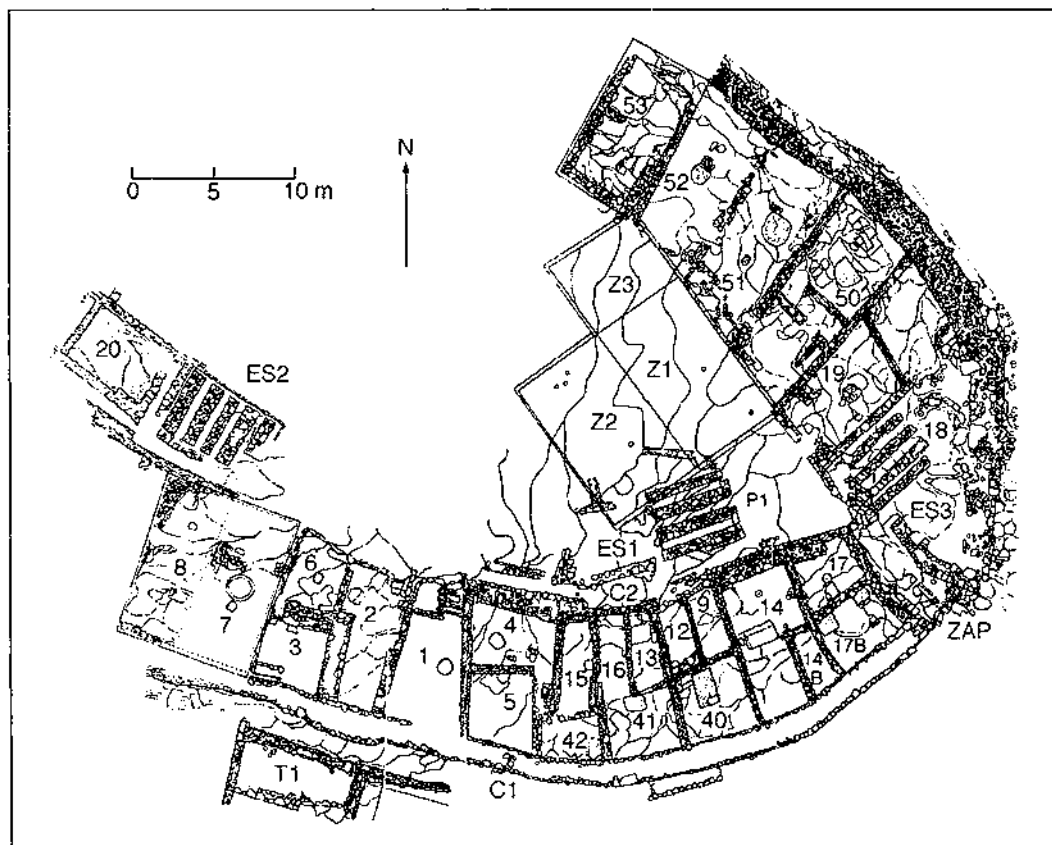

Fig. 2. Planta general de La Moleta del Remei, amb indicació de les llars de foc (segons GRACIA, MUNILLA, PALLARÉS, 1991).

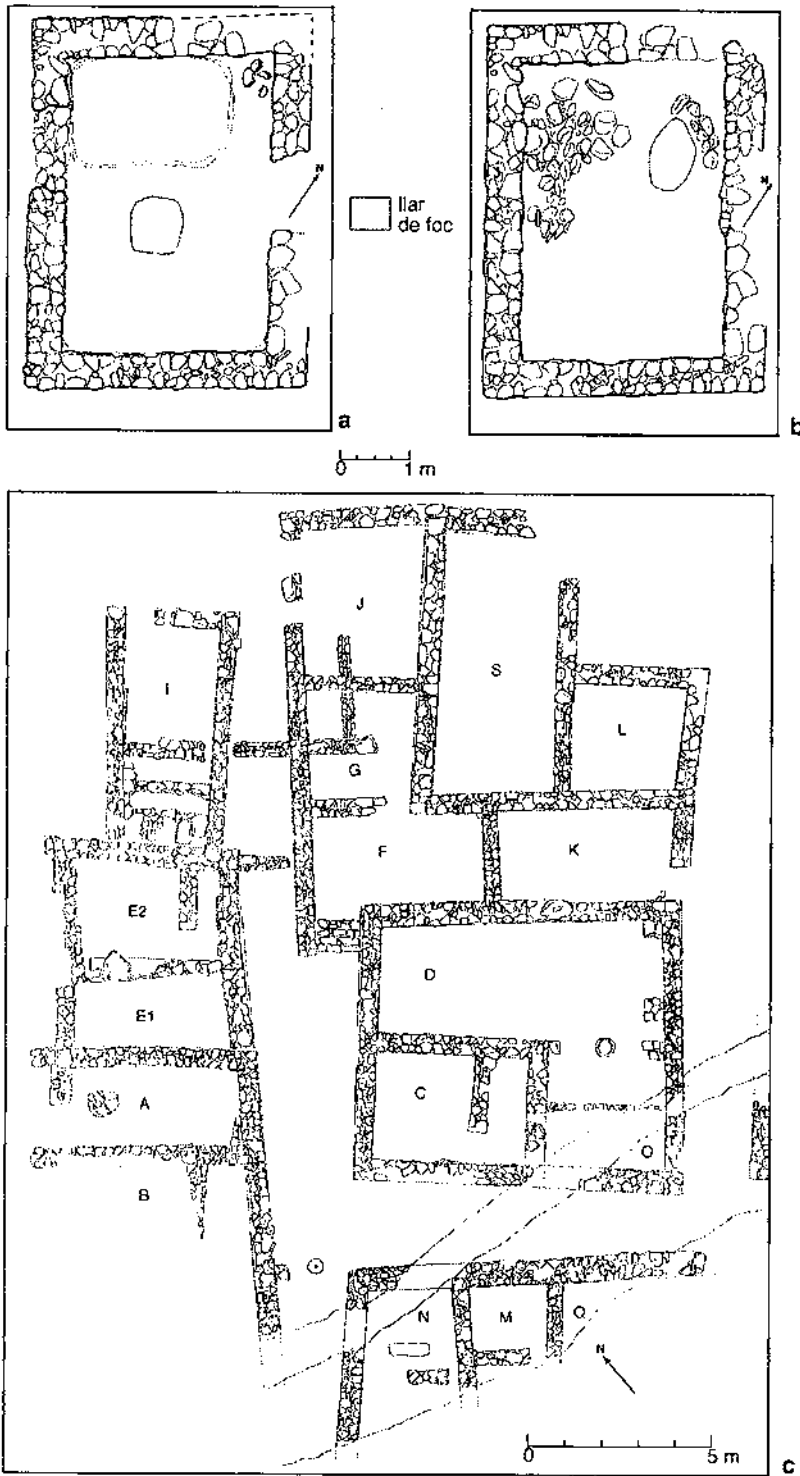

Fig. 3. Alorda Park: a) i b) Diferents ubicacions de la llar del recinte C en dos moments successius dins el segle IV aC; c) Planta general de la zona sud-oest (segons SANMARTÍ, SANTACANA, 1992).

ajudar a sostenir el pes de la coberta, especialment columnes de fusta, de les quals només resten els basaments de pedra (Puig de Sant Andreu, edifici públic de Burriac, Alorda Park) o els anomenats forats de pal, en ocasions amb pedres de falca a l'interior, presents en tots els assentaments. Cal matissar que no tots els puntals de fusta devien servir per

aguantar sostres, sinó que alguns devien servir per muntar envans o bé per sostenir estructures domèstiques diverses. En el cas de Burriac, els basaments granítics de les columnes, profundament encastats a la roca i afermats per falques, manifesten la necessitat de suportar una coberta molt pesant.

Quant als tipus estructurals, cap indicatiu no ens pot orientar sobre si eren planes o inclinades i, en el segon dels casos, amb quants vessants. L'amplada de les cases, que sol ser de 3 o 4 metres, permetia de cobrir-les amb una coberta plana o bé dotar-les d'una certa inclinació amb un sol vessant. Recentment, la solució de la coberta plana ha estat proposada en diverses ocasions, especialment per investigadors del País Valencià en reconstruccions ideals, i fins i tot posada en pràctica a la part del jaciment provençal de l'Illa de Martigues refeta *in situ*. Aquest tipus de coberta permetia la utilització de la superfície exterior com a espai de magatzem, de circulació o per fer-hi vida, com es fa encara en molts llocs de la Mediterrània. D'altra banda, altres investigadors creuen més versemblant, per a la nostra àrea, la hipòtesi d'una coberta inclinada, tal com suggereixen els paral·lels etnogràfics de la zona, i així ha estat posat en pràctica a la reconstrucció *in situ* que actualment es du a terme al poblat d'Alorda Park.

Estructura de la casa

Al llarg de tot el període cronològic que ens hem fixat, les plantes de les cases són majoritàriament rectangulars, si bé poden tendir al quadrat o al trapezi, i l'orientació ve determinada per la distribució general de l'assentament.⁴ En comparació amb les construccions de la Primera Edat del Ferro, la superfície de les habitacions es fa més gran i, tot i que moltes cases només tenen una habitació, d'altres estan formades per dues o més estances. Paral·lelament, hi ha algunes construccions que, per les dimensions o per l'estructura singular, semblen estar destinades a una funcionalitat específica, no estrictament domèstica.

Per norma general, la superfície interna de les habitacions se situa entorn dels 25 m², si bé hi ha diferències d'un jaciment a l'altre (figs. 2 a 5).

Anant de sud a nord, la informació més abundant la proporcionen els poblats de La Moleta del Remei i Alorda Park. En tots dos jaciments, els excavadors distingeixen una pri-

mera fase que va de finals del segle V al III aC, caracteritzada a la Moleta del Remei (fig. 2) per construccions de planta trapezoïdal allargada d'uns 8 per 4 metres (al voltant dels 30 m² de superfície interna), mentre que a Alorda Park s'hi troben dos tipus de cases, les de planta rectangular allargada, que disposen d'un espai no superior als 20 m², dividides en alguns casos en dues estances per un envà, i les de planta quadrangular i grans dimensions (entre 60 i 70 m²), que es divideixen internament en tres estances de grandària i planta desigual (fig. 3). L'estructura de les cases sofreix un canvi durant el segle III aC al poblat de la Moleta del Remei, com a conseqüència, segons els excavadors, d'un augment de població: cada casa es divideix, mitjançant envans, en dos o més espais, cadascun dels quals serà independent dels altres. En relació a altres assentaments de la zona, el poblat del Castellet de Banyoles de Tivissa (ocupat entre mitjan segle IV i mitjan segle III aC) està integrat per cases de planta rectangular, normalment dividides en dues estances, i de dimensions similars a les de la Moleta del Remei durant la primera fase.

A la Laietània no trobem grans diferències amb els poblats meridionals, tant pel que fa a la superfície com a la distribució interna. Així, a la Penya del Moro de Sant Just Desvern (fig. 4), cinc àmbits ben definits del període 450-300 aC ens donen una superfície que va dels 13 als 26 m², amb una mitjana de 19 m². Igualment, Puig Castellar (malgrat les limitacions d'una planimetria poc acurada) proporciona una mitjana de 17 m² per estança si es pren l'àrea més definida de la planimetria que hem pogut consultar. Al Turó Gros de

Céllecs, les dades disponibles fan suposar una mitjana de 24 m² per àmbit. Per últim, la casa del Turó d'en Boscà de Badalona és més gran que les mitjanes assenyalades, però manté les línies principals pel que fa a l'estructura, dividida en dos espais, de 33 i 22,5 m² respectivament.

A la costa septentrional, el Puig Castellet de Lloret de Mar (fig. 5) està integrat per diversos recintes de planta rectangular amb una superfície mitjana de 24 m², alguns dels quals consten d'un únic espai intern i d'altres amb una avant-sala que dona pas a una sala principal, a vegades dividida en dues estances. A la mateixa zona, el poblat de Montbarbat compta amb cases de grandària molt diversa, d'entre 20 i 40 m² i que presenten, en algun cas, compartimentacions internes. Per últim, en aquesta àrea tenim els poblats de l'Illa d'en Reixac i Puig de Sant Andreu. Les plantes publicades del primer permeten deduir-ne una superfície mitjana entre els 20 i els 25 m², superfície repartida, en alguns casos, en dues estances i, en d'altres, amb una sola habitació. Quant a l'assentament del Puig de Sant Andreu, també a partir de les plantes deduïm un predomini de recintes amb una superfície interna entorn dels 20 m², amb excepcions, com les cases parcialment excavades pel Dr. Maluquer de Motes durant les darreres campanyes, amb superfícies properes als 100 m² i dividides en diverses estances.

Ens hem referit a la planta baixa de les edificacions que, malgrat que no sempre està completa, és l'únic rastre que ens queda en gairebé tots els casos. En ocasions, però, s'ha demostrat l'existència de dues plantes, almenys en algunes ca-

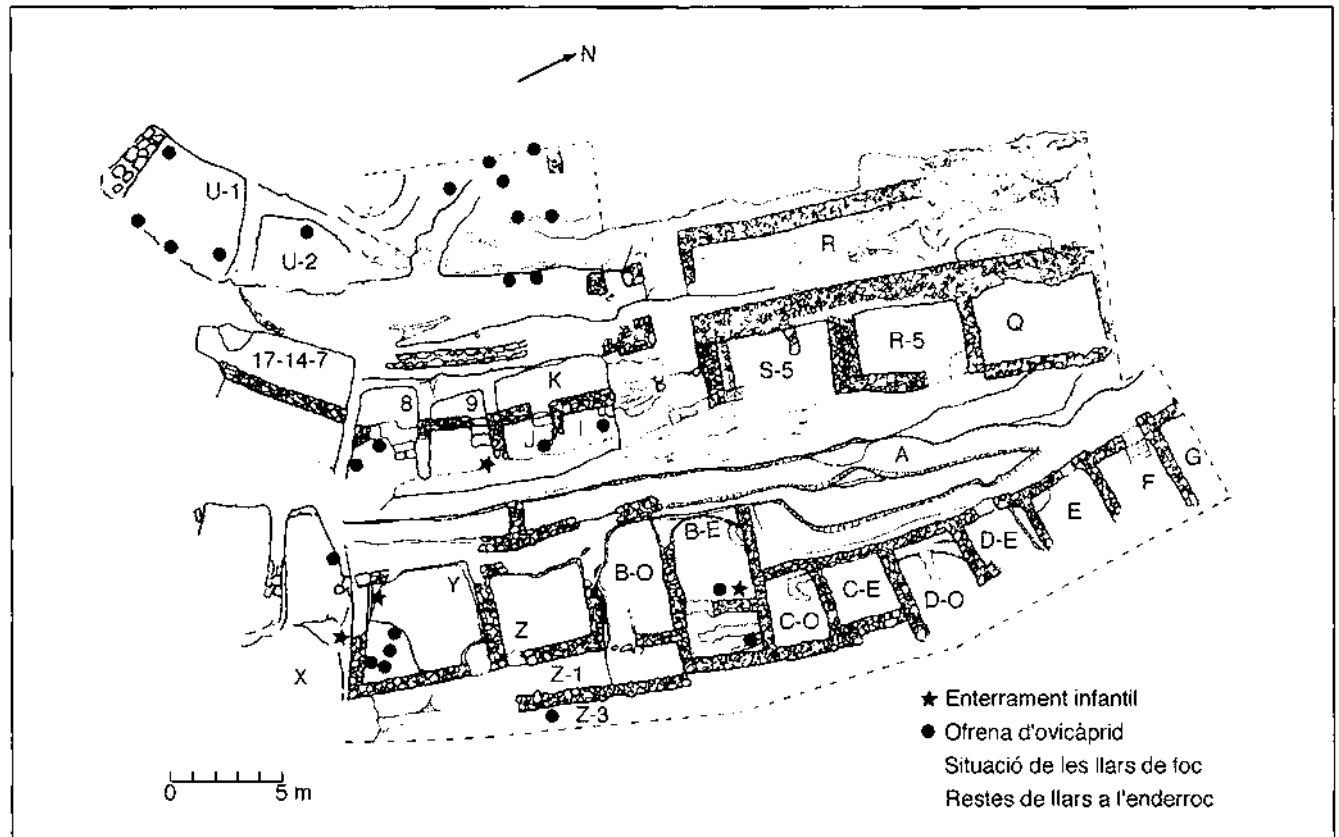

Fig. 4. Planta general de La Penya del Moro, amb la situació de les llars de foc, de les ofrenes d'ovicàprids i dels enterraments infantils.

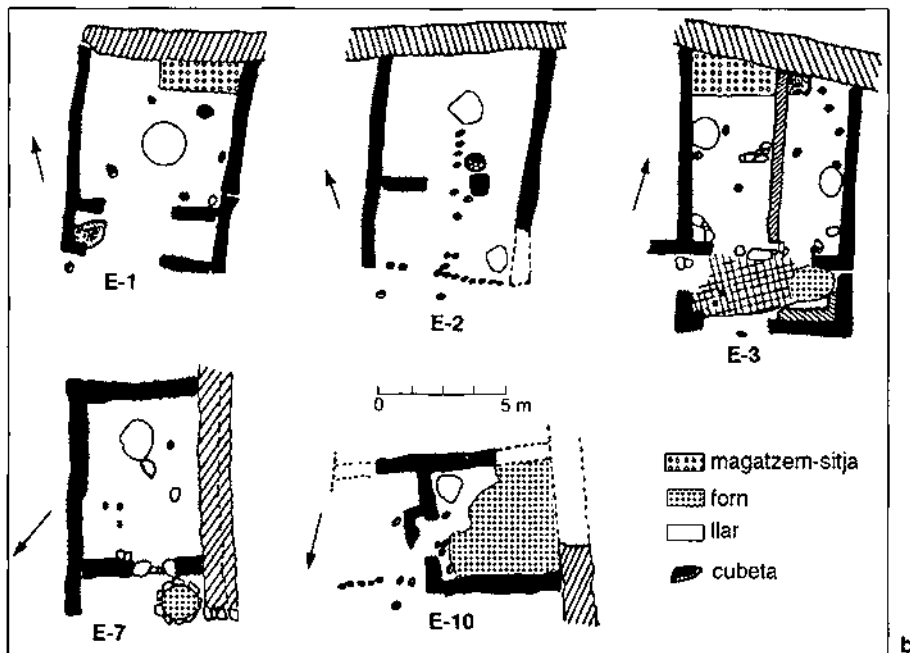
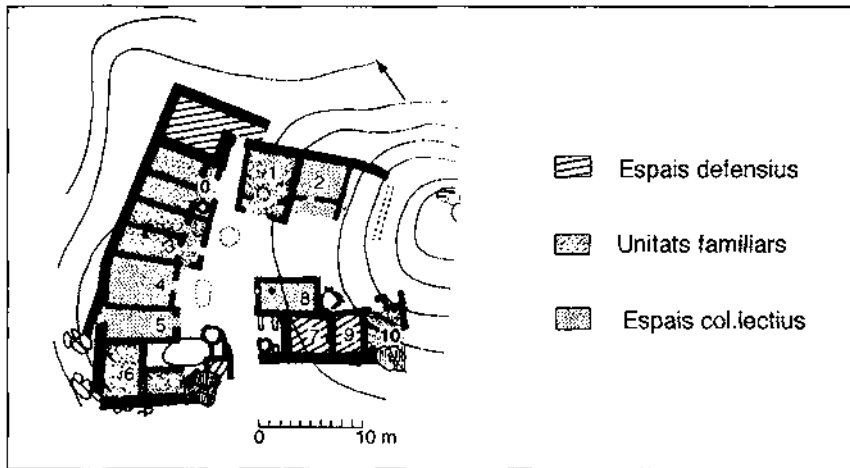

Fig. 5. Puig Castellet de Lloret de Mar: a) Planta general en la darrera fase constructiva (segons LLORENS, PONS, TOLEDO, 1986); b) Planta de diverses cases, amb indicació de les estructures domèstiques (segons PONS, LLORENS, 1991).

ses de la Penya del Moro, Alorda Park i la Moleta del Remei, com també en altres zones del món ibèric fora de la nostra àrea d'estudi. La planta superior ve indicada per la presència d'escaleres (la Moleta del Remei) o per l'aparició al pis baix d'elements caiguts de dalt (llars caigudes a la Penya del Moro). En conseqüència, en aquests casos hem de duplicar l'espai útil que aquí hem considerat. Cal contemplar, igualment, la possibilitat que moltes de les cases haguessin tingut altells en el cas que la coberta fos inclinada.

Ús de l'espai intern: estructures domèstiques

L'interior de les cases ibèriques era acabat amb una sèrie d'estructures fetes de fang i pedra. Cal esmentar, per

exemple, els paviments, que solen ser de terra batuda, en algun cas amb preparació de còdols o ceràmica (Puig de Sant Andreu), i menys freqüents, els enllosats de pedra (Castellet de Banyoles, Puig de Sant Andreu). Les parets eren també revestides amb una capa de fang, en ocasions amb decoració pintada (Puig de Sant Andreu, Tossal del Moro). Excepcionalment es documenta la utilització de la calç per als paviments i revestiments murals (Alorda Park fig. 9).

A més d'aquests acabats, algunes estructures solen indicar diverses activitats de caire domèstic. L'element més característic és la llar de foc, sempre present en una casa. La ubicació, la forma i les característiques no són uniformes en el període ibèric, i les diferències no semblen tenir relació amb una evolució cronològica. Sovint la llar està en posició central, si bé pot ser excèntrica o estar adossada a un mur (figs. 2 a 5), i a la Penya del Moro es documenta la ubicació de llars en un pis alt (fig. 4). Quant a la planta, pot ser rectangular, circular o ovalada, i les dimensions són molt variades, generalment entre 0,5 i 1 m de longitud o diàmetre. Els materials i les tècniques emprats en la disposició són diversos, i és en funció d'aquests elements

que E. Pons i M. Molist han realitzat una classificació de les llars, segons la qual predominen els tipus «llar construïda sobreaixecada», disposada sobre una base de fragments plans de ceràmica (fig. 6), còdols o llosetes que l'aixeca sobre el nivell del sòl (Illa d'en Reixac, Penya del Moro, Burriac, la Moleta del Remei), i «llar construïda semienterrada», elaborada dins una cavitat practicada al sòl o bé aprofitant una depressió natural de la roca (Puig Castellet, Sant Julià de Ramis, Illa d'en Reixac, Alorda Park), i que pot tenir també preparació de còdols o ceràmica. En tots els casos poden estar delimitades per toves o pedres. Cal afegir que en alguns poblats laietans (Penya del Moro, Burriac) la capa de preparació compta amb una petxina (*pectunculus*) ubicada al centre.

Algunes cases tenen, a més, un forn, estructura de combustió que es diferencia de la llar perquè està coberta amb una volta de fang o pedra que rarament es conserva *in situ*, a excepció del forn de Burriac, amb volta elaborada a partir

Fig. 6. Llar de foc del sector Z de la Penya del Moro, amb preparació de fragments de ceràmica.

de fragments de ceràmica lligats amb argila. En general, els forns tenen planta circular o ovalada i estan ubicats en un angle. Poden estar aixecats sobre un basament de mig metre d'alt (Puig de Sant Andreu, Burriac, Puig Castellet -fig. 5b i 7-) o bé haver estat semiexcavats en el sòl (Alorda Park, Illa d'en Reixac, Puig Castellet). La seva funció sol ser domèstica (presumiblement destinats a la cocció del pa), a excepció dels d'Alorda Park, dedicats a l'obtenció de calç, i d'un possible forn de ceràmica a Puig Castellet.

Altres estructures identificades a les cases són bancs de pedra o fang adossats al llarg de les parets i destinats, bàsicament, a sostenir la vaixela i altres objectes, si bé en algun cas podien haver servit per seure-hi. També devia haver-hi hagut prestatges o bancs de fusta, que es dedueixen de la presència de taques fosques o bé de l'abundància de vasos ceràmics seguint la línia de les parets, com a la Moleta del Remei. En altres ocasions, en lloc de bancs trobem les anomenades raconeres, estructures de quart de cercle col·locades en un angle de l'habitació i elaborades amb pedra, relacionades amb la mòlta del gra, ja que sovint trobem molins de mà a terra, per exemple a la Penya del Moro (fig. 8).

Per últim, cal parlar de dues estructures localitzades en sengles habitacions de la Penya del Moro i con-

siderades amagatalls. Es construïren practicant un retall a la pissarra, en un cas a terra i en l'altre a la paret, i una d'elles estava tapada per una llosa. Tenien unes dimensions de 20 cm de costat i 12 cm de fons en un cas i de 40 cm de costat per 20 de fons en l'altre. Una de les cavitats va aparèixer buida i l'altra va ser espoliada per un furtiu.

Interpretació conjunta d'elements estructurals i restes arqueològiques

La repartició dels elements que acabem de descriure, com també la de certs materials mobles (recipients ceràmics, molins, *pondera*, fusaioles), ens pot orientar sobre l'ús de l'espai i la distribució de les activitats realitzades a l'interior dels habitatges.

Aquest repartiment indica que pot haver-hi una certa especialització de funcions en algunes cases o zones del poblat, si bé en altres ocasions dins de cada habitacle es desenvolupen totes les activitats domèstiques. En efecte, a excepció de la llar, que gairebé sempre hi és present, la resta d'estructures i elements està repartida de manera desigual.

A l'establiment del Puig Castellet, s'han distingit diversos tipus de planta corresponents a una diversitat funcional. Així, els recintes amb una sola habitació estaven destinats a una única activitat (espais 2 i 8, de treball; espai 4, d'ús comunitari), i la compartimentació apareix quan hi coexisteixen diverses funcions (habitació i altres activitats). D'altra

Fig. 7. Forn situat a l'avantsala de l'espai 7 de Puig Castellet.

Fig. 8. Raconera de l'angle NE del sector B-E de la Penya del Moro.

banda, segons la funció que hi predomina, es distingeixen quatre tipus d'espais: cases, espais de treball, ús comunitari (activitats socials), espai complementari del sistema de desguàs del poblat (fig. 5a i fig. 5b).

De forma similar, al poblat d'Alorda Park es pot fer una distinció funcional segons l'estructura. En efecte, les habitacions de planta rectangular semblen destinades a activitats estrictament domèstiques, si bé en aquest cas es tracta d'espais multifuncionals. En canvi, les cases de planta quadrangular i de dimensions més grans es divideixen internament en tres habitacions de superfície desigual, la més gran de les quals, de planta rectangular, devia ser l'habitació «noble» (amb funcions residencials i socials), mentre que les més petites, amb planta quadrada, servien de cuina i de rebost.

En altres casos s'ha observat una estructura bipartita de les cases. Un bon exemple n'és el poblat de la Penya del Moro, amb cases de dues habitacions adjacents en planta o bé

segons una estructura de dos pisos. Cada estança està reservada a un tipus d'activitat: una era de caràcter residencial i l'altra, de superfície més reduïda, funcionava com a lloc de treball o magatzem (fig. 4). A les cases de dos pisos, l'habitació residencial era la superior.

Sembla versemblant que aquesta mateixa distribució existís a Mas Boscà, on l'única casa que es coneix està dividida en dues estances, una de les quals tenia una recambra, destinades a funcions diferents (cuina i repòs, magatzem, mòlta i teixit).

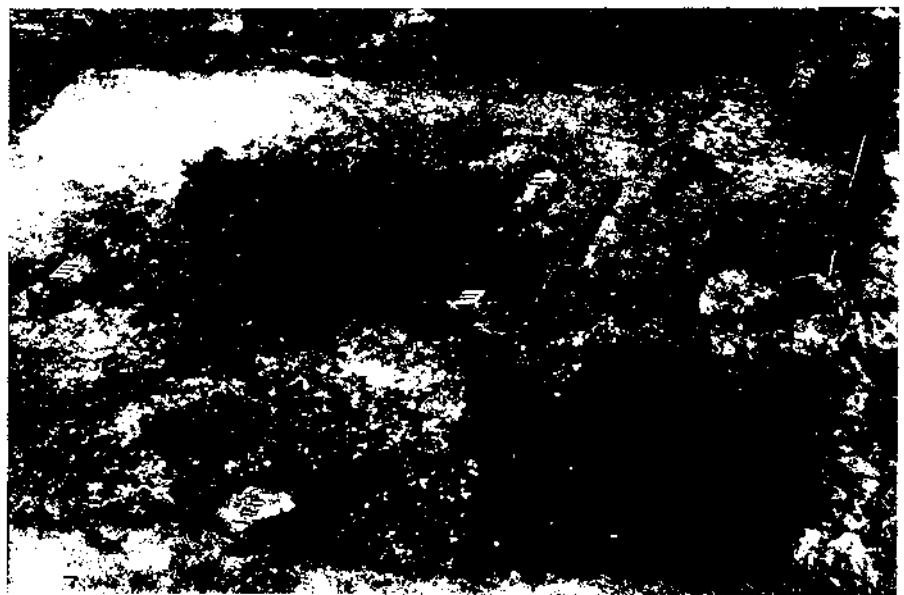
El Puig Castellar, excavat en una bona extensió, suggereix l'existència de cases multifuncionals i sense especialització de funcions, ja que en totes s'identifiquen els mateixos tipus d'estructures domèstiques (llars, banquetes i raconeres) i d'elements mobles (*pondera*, fusaioles, molins, recipients ceràmics).

En altres poblats, com la Moleta del Remei (fig. 2), sembla evident una distribució en dues zones: les cases de la zona sud-oest del poblat semblen destinades a funcions bàsicament residencials (repòs i cuina —presència de la llar de foc i d'elements de vaixela—, acompanyades d'altres activitats domèstiques com el teixit —presència de *pondera*—), mentre que les activitats de magatzem (grans contenidors ceràmics) i transformació de cereals (molins, forn de pa) es concentren a la zona sud-est.

Una distribució similar s'ha observat a Montbarbat, on les habitacions de la zona oest (dotades de llars de foc i, en un cas, d'un forn) tenen funció residencial, i les construccions situades a l'est semblen reservades a activitats de magatzem (abundància de grans contenidors ceràmics) i treball dels metalls (nombrosos fragments d'escòria de ferro).

Segons això, les diferents formes d'utilitzar i distribuir les àrees d'activitat no depenien de l'àrea geogràfica, sinó que devien estar en funció de les necessitats de cada poblat.

Fig. 9. Recinte D d'Alorda Park vist des del sud, amb la gran llar de foc, paviment de calç i arrebossat del mateix material sobre el mur de fons, i l'inici del basament de columna al davant.

Inhumacions infantils i altres ritus

Les inhumacions infantils i les deposicions intencionades de parts de l'esquelet d'animals (bàsicament oviscaprids) a l'interior de les cases, en clots pròxims als murs de les habitacions i segellats pel paviment, s'assenyalaren per primera vegada al Turó de Can Olivé en el primer cas i a la Penya del Moro (fig. 4) en el segon. Després s'han anat publicant altres troballes dins una àmplia àrea, des de la Moleta del Remei fins al Llenguadoc, passant per Alorda Park, Ulliastret i fins a la factoria ebusitana de Na Guardis a Mallorca.

Hi ha diverses interpretacions sobre aquestes manifestacions rituals, una de les quals les considera relacionades: el sacrifici d'oviscaprids seria un substitutori del de nadons, ben documentat tant en ambients púnics com al món grec. Altres teories relacionen les deposicions d'animals amb ofrenes de fundació i amb el banquet ritual. També es diu que els infants eren enterrats dins les habitacions perquè no havien assolit el dret a ésser incinerats a les necròpolis, i tal vegada amb una finalitat afegida de protecció de la llar.

Hi ha testimonis d'altres ritus relacionats amb la casa, com l'ou de gallinàcia embegut en l'arrebossat d'una paret a la Penya del Moro, les closques de *pectunculus* incloses en preparacions de llars de foc (Penya del Moro i Burriac) o els ossos humans solts que es troben a vegades dispersos per l'hàbitat (Burriac i Penya del Moro).

Edificis de caràcter no domèstic

En els poblats que aquí considerem hi ha diversos edificis que, pels agençaments interns o per les dimensions o estructura, suggereixen que no eren exclusivament domèstics.

Un primer grup dins aquestes construccions l'integren els edificis de possible caràcter ritual, un dels quals és el recinte A d'Alorda Park, mancat dels elements pròpiament domèstics però dotat, en canvi, d'una estructura de forma troncocònica de 45 cm d'alçada i 40 cm de diàmetre, feta amb pedres i arrebossada amb argila, interpretada com un altar (fig. 3c). Sota el paviment aparegueren restes de possibles sacrificis d'animals. Es considera que el recinte funcionà com a lloc de culte de finals del segle V a inicis del IV aC.

Un possible paral·lel d'aquest altar es troba al Tall Ll-1 del Puig de Sant Andreu, també fet amb pedres i terra, de planta quadrangular i amb unes dimensions de 1,40 m per 1,60 m en planta i 1,60 m d'alçada, i que podria haver estat el basament d'una gran llar ritual, al voltant de la qual es van enterrar ovelles i nadons. L'estructura funcionà entre mitjan segle IV i inicis del segle III aC. Igualment, al Puig de Sant Andreu s'han documentat dos temples, el més ben conservat dels quals, en funcionament durant el segle III aC, té una estructura *in antis*, amb planta rectangular (6,8 per 6,2 m) i murs de carreus tallats acuradament, amb pilars angulars quadrats i altres d'adossats a l'exterior fent de

contrafort, i està dotat a l'interior d'un paviment d'*opus testaceum*.

Tal vegada, un tercer recinte de caràcter ritual sigui l'habitació 17 de La Moleta del Remei, dins la qual es localitzà una fossa amb cinc enterraments infantils. A banda d'això, l'habitació estava dotada d'alguns agençaments peculiars, com un paviment molt ben fet i gruixut i una llar de foc sobreaixecada i delimitada amb pedres, feta també molt acuradament.

A un altre tipus de construcció correspon el recinte D del poblat d'Alorda Park, que es considera lligat a activitats de caràcter públic, de tipus religió o bé de reunió. El recinte és de dimensions notables, tenia una gran llar de foc que es va mantenir molt neta i que havia sostingut una graella de ferro, i estava dotat, a l'entrada, d'un vestíbul amb basament de columna (fig. 9).

En la mateixa línia se situa l'anomenat «Edifici públic» de Burriac, recinte de planta rectangular conservada en unes dimensions de 8,5 per 5 m, construït probablement durant el segle IV aC. A la part central hi ha dues bases de columna de pedra encaixades en el sòl i falcades amb pedres petites, amb una gran llar de foc agençada acuradament entre les dues columnes. Aquest recinte s'ha interpretat com un lloc de reunió, a causa de la similitud estructural amb el *megaron* grec.

Per últim, a La Moleta del Remei hi ha tres estructures de planta rectangular formades per sengles grups de quatre murets paral·lels entre si i delimitats per un basament de lloses de pedra (fig. 2), que s'han interpretat com a dipòsits de magatzem de gra comunitaris. Els murs paral·lels devien sostenir un empostissat de fusta destinat a mantenir el gra aïllat de la humitat. L'únic forn de l'assentament (situat a l'habitació 14, molt a prop d'una d'aquestes construccions) podria haver estat destinat a una fabricació comunitària d'aliments. A la mateixa habitació hi ha també dues llars i una sèrie de grans envasos ceràmics.

Consideracions finals

El nostre coneixement actual de la casa ibèrica a Catalunya ens permet d'establir uns trets definidors comuns, tant a nivell formal (materials i tècniques constructives, planta i dimensions) com en l'organització interna de l'activitat domèstica, identificada a partir de diverses estructures i elements mobles. Dins aquesta uniformitat, es distingeix una personalitat pròpia en el cas de cada assentament, que s'ajusta a les necessitats dels pobladors i que es revela en les diferents formes de distribuir les àrees d'activitat (existència d'habitacions multifuncionals, però també d'estances i àrees especialitzades funcionalment). L'estudi de les cases ens ha permès, d'altra banda, distingir-les d'altres construccions de funció diferent, destinades presumiblement a activitats de caràcter comunitari, i que acaben de definir aquests poblats. L'existència d'edificis «públics», juntament amb altres elements (estructura defensiva, disposició de les construccions

compartint parets mitgeres) fa pensar en grups socials els membres dels quals estan relacionats mitjançant vincles que desconexem, malgrat que les dimensions de les cases suggereixen que eren ocupades per famílies nuclears. Igualment, aquests elements indiquen l'existència d'individus o famílies que gaudien d'un cert domini sobre els altres i que controlaven els diferents elements o activitats públiques de la comunitat.

ABSTRACT

The iberian house in coastal Catalonia: elements and distribution

The aim of this paper is the study of houses along the Catalan coast during the Iberian period from the end of the VIth century BC to the second. We analyse materials and building techniques employed during this period, and house structure (ground plan, dimensions) and contents.

Architecturally speaking the following aspects are noteworthy: the systematic use of stone, mud and wood as building materials and the existence of rectangular back to back houses sharing walls and sometimes with internal partitions and upper storey. The size of these houses ranges from 20 to 30 square meters. In their interior, domestic activities are revealed by specific arrangements (hearth, oven, banks, stores) and movable elements (pottery, mills, loom weights). The study of these latter elements' distribution shows the existence of rooms or areas reserved for residential functions and other spaces dedicated to working activities (storage, food handling). Interpretation of the distribution of all these features sometimes makes it possible to differentiate between domestic and non domestic buildings. The latter, intended for community activities (cults, meetings, storage), have a different architectural structure or different internal distribution.

RESUMEN

La casa ibérica en la Cataluña litoral: sus elementos y su distribución

El objetivo de este artículo es el estudio de las casas durante el período ibérico en la zona litoral catalana desde finales del siglo VI hasta el II aC. Nuestro estudio trata sobre los análisis de los materiales y las técnicas de construcción empleadas durante este periodo, así como las estructuras de la casa (planta, medidas, superficie), y sus elementos internos.

Esta arquitectura se define por los siguientes elementos: uso sistemático de la piedra, barro y madera como mate-

riales de construcción y existencia de casas de planta rectangular dispuestas con paredes compartidas (medianeras), a veces con divisiones internas, ocasionalmente con un piso superior. Las superficies de estas casas abarcan de los 20 a 30 metros cuadrados. En sus espacios interiores se deducen actividades domésticas a partir de algunas disposiciones particulares (hogares, hornos, banquetas, almacén) y elementos móviles (cerámica, molinos, pesas de telar). El estudio de la distribución de elementos últimos nos muestra la existencia de habitaciones o áreas reservadas para funciones residenciales y otros espacios dedicados a actividades de trabajo (manipulación de alimentos, almacenaje). Por otra parte la interpretación de todos estos elementos nos permite a menudo diferenciar entre edificios domésticos y no domésticos. Por último, destinado a las actividades comunitarias (culto, reunión, almacenaje) existe una estructura arquitectónica diferente o diferentes disposiciones internas.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Puig de Sant Andreu** (Ullastret, Baix Empordà)
MALLUQUER DE MOTES, J.; PICAZO, M. (1992) «Una casa del final del segle V a l'Oppidum d'Ullastret», *Fonaments*, 8, pp. 25-51.
- MARTÍN, A. (1991) «El segle III a Ullastret (Baix Empordà). Excavació del Tall Ll-1», dins *La romanització del Pirineu, 8è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, pp. 35-41.
- OLIVA, M. (1970) *Ullastret. Guía de las excavaciones y su museo*. Girona.
- Illa d'en Reixac** (Ullastret, Baix Empordà)
CASTRO, Z.; HOPP, M. (1982) «Estudio de restos vegetales en el poblado protohistórico Illa d'en Reixach (Ullastret, Gerona)», *Cypsela*, IV, pp. 103-111.
- LÓPEZ, J.B.; LLORENS, J.M.; MARTÍN, M.A.; MATARÓ, M.; PONS, E.; TOLEDO, A. (1993) «Illa d'en Reixac-Ullastret: campanyes d'excavació 1987 i 1988», *Empúries*, 48-50, II, pp. 50-63.
- Sant Julià de Ramis** (Sant Julià de Ramis, Gironès)
MALLUQUER DE MOTES, J. (1972) «El poblado ibérico de Sant Julià de Ramis (Gerona)», *Pirineos*, 106, pp. 43-60.
- Montbarbat** (Lloret de Mar, La Selva)
VILÀ, M. V.; BARRACHINA, M. C.; MARTÍN, S.; NEGRE, M. M.; RAMON, E. (1992) «El poblado ibérico de Montbarbat (Lloret de Mar, La Selva)», *Tribuna d'Arqueologia 1990-1991*, pp. 107-114.
- VILÀ, M. V.; ALBIOL, E.; BARRACHINA, C.; BURGUENO, E.; NEGRE, M.; MARTÍN, S.; RAMON, E. (1992) «Montbarbat (Lloret de Mar, Maçanet de la Selva). Campaña 1991», dins *Primeres Jornades d'Arqueologia de Girona*, pp. 52-59.
- Puig Castellet** (Lloret de Mar, La Selva)
PONS, E.; LLORENS, J. M. (1991) «L'organització de l'espai domèstic a Puig Castellet. Lloret de Mar-La Selva», *Cypsela*, IX, pp. 95-110.
- LLORENS, J. M.; PONS, E.; TOLEDO, A. (1986) «La distribució del espai en el recinte fortificat ibèric de Puig Castellet (Lloret de Mar-La Selva, Girona)», *Arqueologia Espacial (Coloquio sobre el microespai)*, 9, pp. 237-269.
- Burriac** (Cabrera de Mar, Maresme)
BARBERÀ, J.; PASCUAL, R. (1979-1980) «Burriac, un yacimiento protohistórico de la costa catalana (Cabrera de Mar, Barcelona)», *Ampurias*, 41-42, pp. 203-242.
- Turó Gros de Cèlecs** (Orrius, Maresme)
SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1991) «Les fortificacions ibèriques de la Catalunya central i costanera», dins *Fortificacions. La problemàtica de l'ibèric ple: segles IV-III a. C.*, p. 132, fig. 4.

Turó de Can Olivé (Cerdanyola, Vallès occidental)

BARRIAL, O.; FRANCÉS, J. (1991) «Noves excavacions al poblat ibèric del turó de Can Olivé (Cerdanyola del Vallès, Vallès Occidental)», *Arxa*, 9, pp. 9-33.

Puig Castellar o Turó del Pollo (Santa Coloma de Gramenet, Barcelonès)

MARTÍNEZ, A.; VICENTE, J. (1966) *El poblat ibèric de Puig Castellar. Excavacions dels anys 1954-1958*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la secció històrico-arqueològica, XXIV.

SANMARTÍ, J.; GIL, E.; RIGO, A.; DE LA PINTA, J.L. (1992) «Els primers pobladors de Santa Coloma de Gramenet. Dels orígens al món romà». Santa Coloma de Gramenet.

Turó d'en Boscà (Badalona, Barcelonès)

JUNYENT, E.; BALDELLOU, V. (1972) *Una vivienda ibérica de Mas Boscà*. Barcelona: Instituto de Arqueología y Prehistoria, Publicaciones eventuales, 21.

Penya del Moro (Sant Just Desvern, Barcelonès)

BARBERÀ, J.; SANMARTÍ, E. (1983) *Excavacions al poblat ibèric de La Penya del Moro de Sant Just Desvern (Barcelonès). Campanyes 1974-75 i 1977-1981, Monografies Arqueològiques*, núm. 1. Barcelona.

BARBERÀ, J.; CAMPILLO, D.; MIRÓ, C.; MOLIST, N. (1989) «Las inhumaciones infantiles y otros ritos en el poblado ibérico de Sant Just Desvern (Barcelona)», *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses*, 14, pp. 161-171.

Alorda Park (Calafell, Baix Penedès)

SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1986) «Análisis funcional de los recintos domésticos del poblado de Alorda Park (Calafell, Baix Penedés, Tarragona)», *Arqueología Espacial (Coloquio sobre el microespacio)*, 9, pp. 257-269.

EIDEM (1992) «El poblat ibèric d'Alorda Park, Calafell, Baix Penedès», *Excavacions arqueològiques a Catalunya*, 11, Barcelona.

Tossal del Moro de Pinyeres (Batea, Terra Alta)

ARTEAGA, O.; PADRÓ, J.; SANMARTÍ, E. (1990) *El poblado ibérico del Tossal del Moro de Pinyeres (Batea, Terra Alta, Tarragona). Monografies Arqueològiques*, 7, Barcelona.

Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)

PALLARÉS, R. (1984) *El poblamiento ibérico de las comarcas de Tarragona (El Castellet de Banyoles, Tivissa, Ribera d'Ebre)*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

La Moleta del Remei (Alcanar, Montsià)

GRACIA, F.; MUNILLA, G.; MERCADAL, O.; CAMPILLO, D. (1989) «Enterramientos infantiles en el poblado ibérico de La Moleta del Remei (Alcanar, Montsià); Inhumaciones infantiles en el ámbito del mediterráneo español (siglos VII a. E. al II d. E.)», *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses*, 14, pp. 133-153.

GRACIA, F.; MUNILLA, G.; PALLARÉS, R. (1988) *La Moleta del Remei, Alcanar - Montsià. Campañas 1985-1986*. Tarragona.

PALLARÉS, R.; GRACIA, F.; MUNILLA, G. (1986) «Modelo de reconstrucción del hábitat nº I del poblado ibérico de La Moleta del Remei», *Arqueología Espacial (Coloquio sobre el microespacio)*, 9, pp. 271-284.

Estructures de combustió

PONS, E.; MOLIST, M. (1989) «Les structures domestiques de cuisson durant la Protohistoire en Catalogne», dins *Habitat et structures domestiques en Méditerranée occidentale durant la protohistoire*. Colloque International (pré-actes). Arles-sur-Rhône, pp. 137-142.

Notes

1. En el present article no tractem aquests precedents ja que, recentment, s'ha publicat un article d'un dels autors dedicat a aquests períodes (BELARTE, M. C. «Arquitectura doméstica al Bronze Final i Primera Edat del Ferro a Catalunya: habitacions construïdes amb materials duradors, estat de la qüestió», *Pyrenae*, 24, 1994; pp. 115-140).

2. Observat en una visita al jaciment.

3. Castro, Hopf (1982), p. 106.

4. Aquest aspecte és tractat a l'article de J. Sanmartí i Joan Santacana d'aquest mateix número.

M. Carme Belarte Franco (Barcelona, 1967) és becària del Pla de Formació d'Investigadors de la Generalitat de Catalunya des de 1991. Ha excavat al poblat ibèric d'Alorda Park i en altres jaciments protohistòrics, i ha codirigit els treballs d'excavació a l'assentament del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre), juntament amb Maite Mascort i Joan Santacana. Actualment, realitza la tesi doctoral sobre arquitectura domèstica a Catalunya a la protohistòria, dirigida pel Dr. Joan Sanmartí.

Josep Barberà i Farràs (Barcelona, 1925) és investigador-coi-laborador del Museu Arqueològic de Barcelona des de l'any 1954 i professor dels cursos d'arqueologia d'Empúries des de 1967. Ha excavat a Empúries i en poblats i necròpolis de la Laietània ibèrica. Ha publicat totes les seves excavacions i també l'estudi de materials arqueològics inèdits, especialment ceràmiques ibèriques i clàssiques de vernís negre. President de la Societat Catalana d'Arqueologia des de 1981.